

บางคำถามของการวิจัยและประเมินผล

Some Questions of Research and Evaluation

รัตนะ บัวสนธ์

rattanabb1@hotmail.com

rattanabb.com

บทคัดย่อ

การวิจัยและการประเมินผล เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ในการค้นหาความจริงและตัดสินใจคุณค่าสำหรับแวดวงวิชาการในสาขาต่าง ๆ มหาวิทยาลัยบางแห่งมีการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนทางด้านวิจัยและประเมินผลโดยตรงเพื่อที่จะให้มีความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้อย่างถูกต้อง เหมาะสมในสาขาวิชาทั้งหลาย บทความนี้ เขียนขึ้นในลักษณะการตั้งคำถาม (ปัญหา) และการตอบ (วิธีชนา) คำถามที่สำคัญเกี่ยวกับการวิจัยและประเมินผล เพื่อวัตถุประสงค์ตามที่กล่าว

คำหลัก : วิจัย, ประเมินผล, ความจริง, และ ตัดสินคุณค่า

Abstract

Research and evaluation are the instrument for inquiry reality and decision value in the academic area. Some universities have developed Curriculum and instruction research and evaluation for construct knowledge to correctly and propriety using in each academic area.

The article was written in the form of important questions (Q) and answers (A) about research and evaluation for responding the purpose to clarifying in the knowledge and application using of research and evaluation

Keyword : Research, Evaluation, Reality, Value

บทนำ

การวิจัยและประเมินผลจัดเป็นเครื่องมือที่สำคัญเพื่อใช้ในการค้นหาความรู้ ความจริง และตัดสินใจคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน การเมือง สังคม สาธารณสุข เศรษฐกิจ และการศึกษา เป็นต้น ด้วยความสำคัญของการวิจัยและประเมินผล จึงมีการเปิดหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิจัยและประเมินผลกันแทบทุกสาขาวิชา ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยไทย และต่างประเทศ ซึ่งการเปิดหลักสูตรและการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิจัยและประเมินผลในมหาวิทยาลัยของไทยนั้น ก็มักเปิด

ในระดับบัณฑิตศึกษาเป็นส่วนใหญ่ โดยที่อาจเปิดเป็นรายวิชาสอดแทรกในหลักสูตรอื่น ๆ และเปิดเป็นหลักสูตรเพื่อทำการเรียนการสอน เกี่ยวกับการวิจัยและประเมินผลโดยตรง

ดังนั้น การทำความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อจะให้มีการนำไปใช้ที่เหมาะสมเกี่ยวกับวิจัยและประเมินผล สำหรับแวดวงวิชาชีพต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นเพราะเมื่อเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปใช้อย่างเหมาะสม ก็จะทำให้ได้ผลวิจัยและผลประเมินที่น่าเชื่อถือนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ดังที่กล่าว โดยผู้เขียนมุ่งนำเสนอในลักษณะการตั้งคำถามและการตอบคำถามที่สำคัญเกี่ยวกับการวิจัยและประเมินผลดังต่อไปนี้

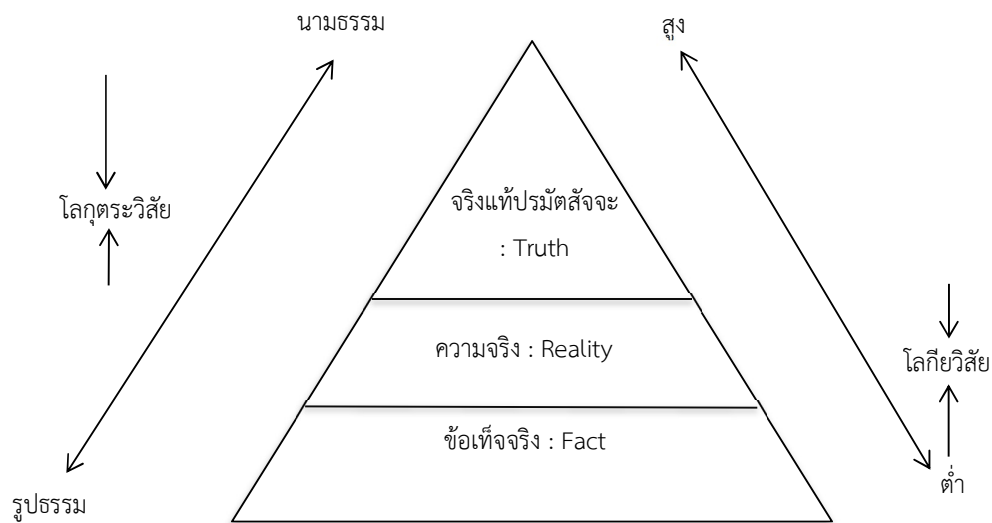
คำถาม 1 วิจัยและประเมินผลคืออะไร

คำตอบ วิจัย คือ วิธีการที่ใช้แสวงหา สืบเสาะ ค้นพบ ความจริง ด้วยวิธีการที่เป็นระบบและเชื่อถือได้

ประเมินผล คือ วิธีการที่ใช้สำหรับตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มีประเมิน

คำถาม 2 ความจริงและคุณค่า คือ อะไร

คำตอบ ความจริง (Reality) คือ สิ่งที่เชื่อว่าจริง ความจริงขึ้นอยู่กับความเชื่อ การจะเชื่ออย่างไร ขึ้นอยู่กับสำนักคิด (School of Thought) ทางปรัชญา เช่น เชื่อว่าความจริง คือ จิต (Mind) หรือ แบบ (Form) และคือ กาย (Body) หรือ วัตถุ (Material) ดังนั้น ความจริงที่วิจัยค้นหา ก็คือสิ่งที่นักวิจัยเชื่อว่าจริงซึ่งความจริงแบ่งออกเป็นระดับได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1 ระดับของความจริง

จากภาพประกอบที่ 1 จะเห็นว่าความจริงแบ่งเป็น 3 ระดับ หรือ 3 ประเภท เรียงลำดับจากต่ำสุดไปสูงสุด ความจริงในระดับต่ำสุด ตรงกับ ภาษาอังกฤษว่า “Fact” ซึ่งแปลว่า “ข้อเท็จจริง” เหตุที่กล่าวว่า เป็นความจริงในระดับต่ำสุดก็เพราะว่า ความจริงระดับนี้ มีลักษณะเป็นรูปธรรมและใช้หรือพึ่งพาประสาท

สัมผัสทั้ง 5 เป็นตัวรับรู้ตัดสินความจริง ดังนั้น การจะได้รับความจริงมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของประสาทสัมผัส ถ้าประสาทสัมผัสมีความสมบูรณ์ เช่น ตา เป็นปกติ ก็จะมองเห็นเป็น “ภาพ” ตามความเป็นจริง หรือ ได้รับข้อเท็จจริง แต่ถ้าประสาทสัมผัสอย่างใด อย่างหนึ่งบกพร่อง ก็จะได้ “ข้อเท็จ” เช่น ถ้าสายตาสั้น หรือ สายตายาว เมื่อไม่ได้ใส่แว่นช่วยในการมองเห็นก็จะมองเห็น “ภาพ” ที่ไม่เป็นตามความจริง

สำหรับความจริงในระดับที่สอง ที่ต้องกับภาษาอังกฤษว่า “Reality” ซึ่งก็แปลว่า “ความจริง” นั้น เป็นความจริงที่ได้จากการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นตัวรับรู้และใช้ปัญญาหรือเหตุผลเป็นสิ่งประกอบการตัดสินใจว่าสิ่งที่ได้รับรู้นั้นเป็นความจริง ดังนั้น ความจริงในระดับนี้จึงเหนือกว่าระดับแรก เพราะนอกจากจะใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้แล้วยังต้องใช้ปัญญาหรือเหตุผลประกอบการตัดสินใจอีกด้วย เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น ขอยกตัวอย่างการมองรางรถไฟไปให้สุดสายตา เราจะเห็นว่า ปลายทางสุดสายตานั้น รางรถไฟจะแนบติดกัน ถ้าเราฟังพาประสาทสัมผัสของตาอย่างเดียวเราก็จะตัดสินว่า รางรถไฟติดกัน แต่เรามีได้ตัดสินใจเช่นนั้น เราจะตัดสินใจว่า รางรถไฟเป็นทางขนานไม่แนบติดกัน เหตุที่เราตัดสินใจเช่นนี้ก็เพราะใช้ปัญญาหรือเหตุผลประกอบการครุ่นคิด เพราะถ้ารางรถไฟสุดสายตานั้นติดกันจริง เมื่อรถไฟไปถึง ณ จุดนั้น รถไฟ ก็ต้องตกจากราง แต่ในความเป็นจริงรถไฟไม่ตกราง เมื่อไม่ตกรางก็ย่อมแสดงว่า รางรถไฟเป็นทางขนานนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความจริงในระดับนี้ จะใช้ปัญญาหรือเหตุผลประกอบการตัดสินใจแล้ว ก็ยังแบ่งออกเป็นสองประเภทย่อย คือ “จริงลวง” ซึ่งตรงกับคำว่า “Pseudo Reality” ทั้งนี้จริงลวงก็หมายถึงการที่เราตัดสินใจว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้เป็นความจริง ก็เพราะหลักฐาน (Evidence) ยืนยันสอดคล้องต้องตรงกันว่าเป็นเช่นนั้น เราจึงตัดสินใจเชื่อว่า เป็นความจริง ทั้ง ๆ ที่ หลักฐานนั้น เสกสรรปั้นแต่งขึ้นให้สอดคล้องกันเท่านั้น แต่ในความจริงมิใช่เป็นเช่นนั้น ขอยกตัวอย่าง เช่น การที่ผู้พิพากษาตัดสินผู้ต้องหาคนหนึ่งว่า กระทำความผิดเรื่องนั้นจริง เพราะหลักฐานที่ตำรวจได้สืบสวน สอบสวนมาให้ นั้น ล้วนสอดคล้องกันไปในทางเดียวกันว่า ผู้ต้องหานั้นกระทำความผิด ผู้พิพากษาจึงตัดสินใจโดยให้ความเชื่อถือยอมรับในหลักฐานเหล่านั้นทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้ต้องหารายนี้มีได้กระทำความผิดตามหลักฐานนั้น ๆ เลย การตัดสินใจเช่นนี้เป็นความจริงลวงและเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนคือตัดสินใจคนถูกให้เป็นมีความผิด ภาษาวินิจฉัยเรียกว่า การตัดสินใจคลาดเคลื่อนประเภทที่ 1 (Type I Error) คือ การปฏิเสธสิ่งที่ถูก ในชีวิตจริงคนเรานั้นมีโอกาที่จะพบหรือเกิดจากยอมรับและการตัดสินใจที่เป็นความจริงลวงค่อนข้างมาก

ในทางตรงกันข้ามกับอีกประเภทย่อยหนึ่ง คือ “ความจริงบริสุทธิ์” ซึ่งตรงกับคำว่า “Pure Reality” ความจริงบริสุทธิ์ก็คือการที่เรายอมรับตัดสินใจว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นความจริงก็เพราะหลักฐานสอดคล้องต้องกันว่าเป็นเช่นนั้น และในความเป็นจริงก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ จากตัวอย่างที่ผ่านมาผู้พิพากษาตัดสินใจว่า ผู้ต้องหานั้นผิดจริง เพราะหลักฐานบ่งบอกสอดคล้องกันว่ากระทำความผิดจริงและในความเป็นจริงผู้ต้องหานั้นดังกล่าวนี้ก็กระทำความผิดจริง ๆ ดังนั้นผู้พิพากษาจึงตัดสินใจถูกต้องเพราะไม่ยอมรับสิ่งผิด

จะเห็นว่าความจริงทั้งระดับ ข้อเท็จจริงและความจริงลวงกับความจริงบริสุทธิ์นั้นต่างก็เป็นความจริงที่เกิดขึ้นตามวิสัยปกติเป็นธรรมชาติธรรมดาของโลกจึงเรียกว่าความจริงของโลกวิสัย

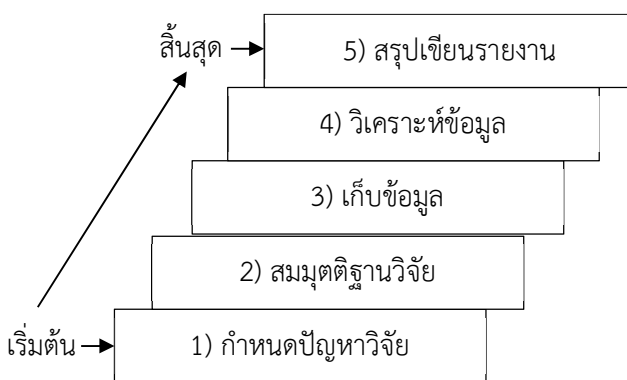
สำหรับความจริงในระดับ 3 ซึ่งจัดเป็นความจริงในระดับสูงสุดมีความเป็นนามธรรมมากขึ้นนั้นเรียกว่า "จริงแท้ หรือ ปรมาตสัจจะ" ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Truth" เป็นความจริงที่มีลักษณะนิรันดร์ผ่านการทดสอบพิสูจน์จนเป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น "มนุษย์ทุกคนต้องตาย" "พระอาทิตย์ขึ้นทางตะวันออกตกทางตะวันตก" "ผลที่เกิดย่อมมีมาจากเหตุ" เป็นต้น ความจริงระดับนี้จะเป็นความจริงเหนือโลกหรือพ้นจากโลกตามปกติวิสัยจึงเรียกว่าความจริงของโลกุตระวิสัย

สรุป ความจริงที่วิจัยค้นหาก็คือสิ่งที่เชื่อว่าจริงไม่ว่าจะเป็นความจริงของโลกียวิสัยหรือโลกุตระวิสัยก็ตาม

ในประเด็นคุณค่าคืออะไรนั้นก็ตอบได้ว่ามีหลายนัยความหมาย เช่น ความหมายในฐานะสิ่งที่มีประโยชน์ใช้สอยได้หรือความหมายในฐานะที่เป็นคุณสมบัติประจำตนโดยธรรมชาติหรือความดีที่มีประจำในสิ่งนั้นๆ ยกตัวอย่างเพชรเม็ดหนึ่งมีคุณค่าในความหมาย มีคุณสมบัติประจำตนหรือความดีที่มีอยู่ประจำตนแต่ไม่มี ความหมายในฐานะสิ่งที่มีประโยชน์ หากผู้ครอบครองตกอยู่ในทะเลทรายและหิวกระหายน้ำอย่างมาก ดังนั้น ในการประเมินในการตัดสินคุณค่าของสรรพสิ่งใดก็ตามจึงต้องพิจารณาทั้งในแง่การใช้ประโยชน์ได้จริงของสิ่งนั้นควบคู่กับคุณสมบัติหรือความดีประจำตนของสิ่งดังกล่าวเช่นกัน

คำถาม 3 วิธีการของการวิจัยและการประเมินผลมีลักษณะอย่างไร

คำตอบ 3 วิธีการของการวิจัยก็หมายถึงวิธีการที่ใช้ค้นคว้าหาความจริงและจะทำให้ได้ความจริงที่น่าเชื่อถือซึ่งวิธีการที่จะก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือก็เป็นวิธีการที่มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบมีขั้นตอนต่อเนื่องกันตามลำดับตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้ายจะข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งมิได้วิธีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบนี้เรียกกันว่า "กระบวนการวิจัย" (Research process) อันประกอบด้วยขั้นตอนดำเนินงานตามภาพประกอบที่ 2

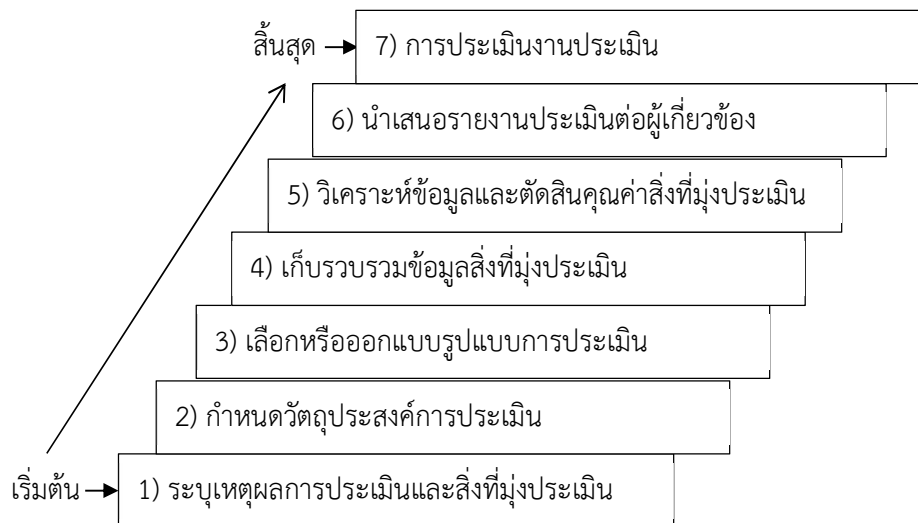

ภาพประกอบที่ 2 กระบวนการวิจัย

จากภาพวิธีการของการวิจัยจะต้องเริ่มต้นจากการกำหนดปัญหาการวิจัย หรือสิ่งที่นักวิจัยสงสัย ต้องการหาคำตอบหลังจากนั้นก็จะระบุวัตถุประสงค์ หรือความต้องการที่จะหาคำตอบของการวิจัย หรืออาจคาดคะเนคำตอบหรือผลวิจัย ว่าจะเป็นอย่างนั้นนั้นซึ่งก็คือสมมุติฐาน ขั้นตอนต่อไปก็ต้องทำการ เก็บรวบรวม

ข้อมูลด้วยเครื่องมือ เก็บข้อมูลหรือวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อที่จะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มานี้ มาทำการวิเคราะห์ แล้ว ต่อด้วยการสรุปผลวิเคราะห์ว่าเป็นหรือไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่ซึ่งผลของการวิเคราะห์ ข้อมูลที่นำมาสรุปนี้ก็จะเป็นทำให้นักวิจัยค้นพบ คำตอบที่เป็นความรู้ความจริงและท้ายที่สุดก็จะต้องทำการเขียน รายงานการวิจัยที่ครอบคลุมตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 จนถึงขั้นตอนที่ 5 คือการสรุปผลเพื่อเผยแพร่งานวิจัยสู่แวดวง วิชาการ วิชาชีพนั้นๆต่อไป

สำหรับวิธีการของการประเมินผลก็เป็นวิธีการที่เป็นระบบเช่นเดียวกันนั่นคือประกอบด้วยขั้นตอน ต่างๆตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้ายและมีความต่อเนื่องในขั้นตอนการดำเนินงาน ประเมินตามลำดับ ได้แก่ 1) ระบุเหตุผลการประเมินและสิ่งที่มุ่งประเมิน 2) กำหนดวัตถุประสงค์การประเมิน 3) เลือกหรือออกแบบรูปแบบการประเมิน 4) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่มุ่งประเมิน 5) วิเคราะห์ข้อมูลและตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน 6) นำเสนอรายงานการประเมินต่อผู้เกี่ยวข้อง และ 7) การประเมินงานประเมิน ทั้ง 7 ขั้นตอนการประเมินผลนี้ก็คือกระบวนการประเมินผล (Evaluation process) ซึ่งแสดงได้ตามภาพประกอบที่ 3

ภาพประกอบที่ 3 กระบวนการประเมินผล

ภาพประกอบที่ 3 นั้น การประเมินผลจะเริ่มขั้นตอนแรกด้วยการระบุเหตุผล ความเป็นมาของการ ประเมินว่าเพราะอะไรจึงต้องทำการประเมินผลและสิ่งที่มุ่งประเมิน (Evaluand) ซึ่งอาจจะเป็นโครงการ (Project) แผนงาน (Plan) องค์กร (Organization) และบุคคล (Person) ก็ได้ต่อจากนั้นก็กำหนด วัตถุประสงค์หรือบ่งบอกความต้องการในการประเมินให้ชัดเจนว่าต้องการประเมินในประเด็นหรือมิติใดของสิ่ง ที่มุ่งประเมิน ทั้งนี้ประเด็นหรือมิติ (Dimension) ในการประเมินนั้นมักจะจะเป็นไปตามรูปแบบ (Model) ของ การประเมินที่นักประเมิน (Evaluator) เลือกหรือออกแบบ (Design) มาใช้กับการประเมินในแต่ละครั้ง ทั้งนี้รูปแบบการประเมินก็คือแนวคิดหรือกรอบที่เป็น ภาพร่างของการประเมินที่นักทฤษฎีประเมิน เป็นผู้คิด ขึ้นเพื่ออธิบายถึงความเชื่อพื้นฐานของการประเมิน การกำหนดมิติหรือประเด็นที่จะนำมาใช้สำหรับการ ประเมิน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินและการนำเสนอผลการประเมิน

เมื่อกำหนดวัตถุประสงค์การประเมินแล้วก็ต้องดำเนินการเลือกหรือออกแบบรูปแบบการประเมิน โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับสิ่งที่มุ่งประเมินและการใช้ผลการประเมิน รูปแบบการประเมินมีหลากหลาย อาทิ รูปแบบการประเมินแบบตอบสนอง (Responsive evaluation approach) รูปแบบการประเมินชิปปี้ (CIPP model) รูปแบบการประเมินแบบขับเคลื่อนทฤษฎี (Driven theory of evaluation model) รูปแบบการประเมินแบบความร่วมมือ (Collaborative evaluation model) รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม (Participation evaluation model) รูปแบบการประเมินเนเรศวร (Naresuan evaluation model) เป็นต้น

ภายหลังจากการได้รูปแบบการประเมินแล้ว ขั้นตอนต่อจากนี้ก็เป็น การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่มุ่งประเมินตามประเด็นหรือมิติที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ในการเก็บข้อมูลจะต้องระบุถึงแหล่งผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือ และวิธีการที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยปกติแล้วแหล่งผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่มุ่งประเมินนั้นก็คือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ของสิ่งที่มุ่งประเมินนั่นเอง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนี้ก็สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ 1) กลุ่มผู้ว่าจ้างหรือตัวแทน (Agency) ของสิ่งที่มุ่งประเมิน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Beneficiaries) ของสิ่งที่มุ่งประเมิน และ 3) กลุ่มที่เป็นเหยื่อหรือได้รับผลกระทบ (Victims) จากการประเมิน การระบุจำแนกผู้ให้ข้อมูลจะช่วยให้ นักประเมินสามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมเกี่ยวข้องกับประเด็นหรือมิติของการประเมินสำหรับเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่มุ่งประเมินนั้นก็สมารถที่จะใช้ได้อย่างหลากหลายโดยพิจารณาให้สอดคล้องกับ แหล่งข้อมูลและธรรมชาติหรือชนิดของข้อมูลที่ต้องการจัดเก็บรวบรวมดังนั้นจึงไม่จำกัดว่าจะจะเป็นเครื่องมือหรือวิธีการเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพต่างก็สามารถจะนำมาใช้ได้ทั้งสิ้นขอให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องครอบคลุมกับประเด็นการประเมินให้ได้มากที่สุด

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้มาจนครอบคลุมครบถ้วนแล้วก็นำข้อมูลมาทำการเรียบเรียงจัดกระทำและ วิเคราะห์ด้วยเทคนิควิธีการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับชนิดของข้อมูลและข้อตกลงเบื้องต้นหรือเงื่อนไขของการใช้ เทคนิควิธีการวิเคราะห์นั้นๆซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกันกับการเก็บรวบรวมข้อมูล เทคนิควิธีการวิเคราะห์สามารถใช้ได้ทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative data analysis) ด้วยเทคนิคทางสถิติ (Statistical technique) และวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative data analysis) ซึ่งก็มีเทคนิควิเคราะห์หลายอย่าง ครั้น ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาแล้ว นักประเมินก็ต้องทำการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมินนั้นมีคุณค่าในแง่ การใช้ประโยชน์และมีคุณค่าในแง่มุมมองของคุณสมบัติหรือความดี (ไม่ตี) ของสิ่งที่มุ่งประเมินนั้น หรือไม่ เพียงไร

ต่อจากนั้นนักประเมินก็จำเป็นต้องจัดทำรายงานการประเมินผลเพื่อนำเสนอต่อผู้เกี่ยวข้องต่อไปซึ่ง การนำเสนอรายงานการประเมินผลนั้นควรพิจารณาจำแนกว่าจะนำเสนอให้กับใครและการนำเสนอแบบใด สาเหตุที่ต้องพิจารณาเช่นนี้ก็เพราะว่าผู้ใช้ รายงานการประเมินที่ต่างกันนั้นต้องการใช้ผลการประเมินที่ต่างกัน ดังนั้น ลักษณะของการจัดทำรายงานการประเมินจึงต่างกันด้วย เช่น กลุ่มผู้ว่าจ้างต้องการรายงานการประเมิน ที่ให้สารสนเทศการประเมินผลสิ่งที่มุ่งประเมินว่ามีคุณค่าหรือประโยชน์ในการใช้สอยประโยชน์หรือไม่เพียงไร ในขณะที่กลุ่มผู้ปฏิบัตินั้นต้องการสารสนเทศการประเมินผลเกี่ยวกับปัญหาหรือข้อจำกัด รวมทั้งวิธีการแก้ไข ปัญหาในการนำสิ่งที่มุ่งประเมินไปใช้ หรือปัญหาในการปฏิบัติงานของสิ่งที่มุ่งประเมิน แต่นักวิชาการหรือกลุ่ม

คนที่เป็นนักประเมินนั้นให้ความสนใจในวิธีการดำเนินงานประเมินว่าใช้วิธีการที่ก่อให้เกิดความเชื่อถือและถูกต้องในการประเมินหรือไม่

ขั้นตอนสุดท้ายก็คือการประเมินงานประเมิน (Evaluation of evaluation) หรือการประเมินอภิमान (Meta evaluation) ซึ่งการประเมินอภิमानก็คือการประเมินงานประเมินว่ามีความถูกต้อง (Accuracy) เหมาะสม (Propriety) เป็นไปได้ (Feasibility) และเป็นประโยชน์ (Utility) หรือไม่เพียงไรโดยมีตัวบ่งชี้ (Indicator) ของแต่ละมิติสำหรับใช้เป็นเกณฑ์การตัดสิน มิติการประเมิน 4 มิติ และตัวบ่งชี้ในแต่ละมิติที่ใช้ในการประเมินอภิमानนี้พัฒนาขึ้นโดยคณะกรรมการร่วมการประเมิน (The joint committee of evaluation) เมื่อทำการประเมินอภิमानแล้วก็ต้องจัดทำรายงานการประเมินอภิमानควบคู่ไปกับการจัดทำรายงานการประเมินสิ่งที่มุ่งประเมินด้วย ทั้งนี้การจัดทำรายงานอาจจะทำแยกกันหรือใส่ไว้ในส่วนท้ายของรายงานการประเมินผล ในแวดวงวิชาชีพการประเมินของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการประเมินอภิमानจะอยู่ในเงื่อนไขข้อหนึ่งของสัญญาว่าจ้างนักประเมินให้จัดทำและนำเสนอแนบท้ายรายงานการประเมินซึ่งนักประเมินอภิमान (Meta evaluator) นี้มักจะเป็นนักประเมินผล อาวุโสที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในการดำเนินการประเมินมากกว่านักประเมินผลที่ได้รับการว่าจ้างให้ทำการประเมินสิ่งที่มุ่งประเมิน แต่สำหรับในประเทศไทยนั้นจะใช้วิธีการว่าจ้างนักประเมินผลอาวุโสให้ทำการประเมินงานประเมิน แยกต่างหากเมื่อนักประเมินผลได้จัดทำรายงานการประเมินส่งมาให้ผู้ว่าจ้างแล้วตั้งตัวอย่างการดำเนินงานของ สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินมาตรฐานการศึกษา (สมศ.)

คำถามที่ 4 ความน่าเชื่อถือของการวิจัยและการประเมินผลพิจารณาจากอะไร

คำตอบ ความน่าเชื่อถือของการวิจัยพิจารณาได้จากการดำเนินงานวิจัยเป็นไปตามหลักวิชาการ ดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนมีความรอบคอบมีเหตุผลอธิบายได้และผลหรือข้อค้นพบจากการวิจัยสามารถทำการทดสอบพิสูจน์ซ้ำได้ส่วนความน่าเชื่อถือของการประเมินผลนั้นจะใช้วิธีการประเมินงานประเมินหรือการประเมินอภิमानโดยพิจารณาตัดสินเป็นไปตามมิติและตัวบ่งชี้การประเมินที่ได้รับ

คำถามที่ 5 ผลการวิจัยและผลการประเมินนำไปใช้เพื่อประโยชน์อันใด

คำตอบ ผลการวิจัยนำไปใช้ตามเป้าหมายของการวิจัย (Aim of research) คือ 1) การพรรณนา 2) การอธิบาย 3) การทำนายและ 4) การควบคุม ปราบปรามการณ์ เรียงตามลำดับจากเป้าหมายสู่เป้าหมายท้ายสุด ดังที่ทราบว่ วิจัย คือ การหาความจริงความรู้ เมื่อวิจัยสำเร็จแต่ละครั้งก็ย่อมได้ความจริงความรู้ในเรื่องนั้น (ส่วนจะจริงมากจริงน้อยก็ขึ้นอยู่กับการดำเนินงานวิจัยที่เป็นไปอย่างถูกต้องรอบคอบตามหลักวิชา) ความจริงความรู้ที่ได้รับนั้น ก็จะสามารถนำไปใช้ตามเป้าหมายของการวิจัยใน 4 เป้าหมายนั้น แต่อย่างไรก็ตามได้หมายความว่าวิจัยสำเร็จแต่ละครั้งจะต้องได้ตามเป้าหมายทั้ง 4 เป้าหมายเสมอไปขึ้นอยู่กับว่าการวิจัยครั้งนั้นๆ เป็นการวิจัยประเภทใดเช่นถ้าเป็นการวิจัยเชิงบรรยายหรือเชิงพรรณนา (Descriptive research) ก็จะได้ความจริงความรู้เพื่อการพรรณนา แต่ถ้าเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (History research) หรือการวิจัยเชิงย้อน

รอย ข้อเท็จจริง (Ex-post facto research) ก็จะได้ความรู้จริงเพื่อการอธิบายและถ้าเป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental research) ก็จะได้ความจริงความรู้ เพื่อการทำนายและการควบคุม

การพรรณนา (Description) หมายถึงเล่าเรื่องหรือเล่าเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้รู้ว่าใคร (Who) ทำอะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไหร่ (When) อย่างไร (How) ดังนั้นการวิจัยที่ได้ความจริงความรู้เพื่อนำไปใช้ในการพรรณนาก็คือการบอกเล่าปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษาคำตอบนั้นเองสำหรับการอธิบาย (Explanation) นั่นก็คือการบอกถึงสาเหตุ (Cause) ที่ทำให้เกิดผล (Effect) นั่นหรือการบอกให้รู้ถึงผลเกิดขึ้นเพราะว่าเหตุใด นั่นก็คือการตอบคำถามทำไม (Why) เช่น ทำไมฝนจึงตก ทำไมผลการเรียนของนักเรียนจึงต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ทำไมจึงเกิดการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้งในประเทศไทย เป็นต้น ในขณะที่การทำนายก็คือการคาดคะเนหรือคาดเดาผลที่จะเกิดขึ้นเมื่อทราบหรือสังเกตเห็นสาเหตุที่ปรากฏยกตัวอย่างเช่นขณะนี้เกิดปรากฏการณ์อากาศร้อนอบอ้าวเมฆสีเทาเริ่มก่อตัวเราก็จะคาดเดาว่าอีกไม่นานฝนก็จะตกหรือพบว่ามึนนักเรียนคนหนึ่งขาดเรียนบ่อยไม่สนใจเรียนก็คาดเดาได้ว่าผลการสอบจะได้คะแนนต่ำการทำนายจะแสดงให้เห็นในรูปของประโยค “ถ้า (If) (เกิดปรากฏการณ์ที่เป็นสาเหตุ) แล้ว (Then) จะเกิดปรากฏการณ์ที่เป็นผล” ตามมาสำหรับการควบคุม (Control) ก็คือการกำหนดมิให้เกิดหรือให้เกิดผลโดยการระงับหรือสร้างสาเหตุเช่นถ้าเราทราบว่ากรณีเพศสัมพันธ์โดยการไม่ใส่ถุงยางอนามัยทำให้เกิดโรคเอดส์ดังนั้นถ้าไม่ต้องการให้เกิดโรคเอดส์ก็ต้องมีเพศสัมพันธ์โดยการใส่ถุงยางอนามัยหรือหลีกเลี่ยงไม่มีเพศสัมพันธ์ ดังนั้นการควบคุมก็คือการระงับปรากฏการณ์สาเหตุเพื่อมิให้เกิดปรากฏการณ์ที่เป็นผลหรือการสร้างปรากฏการณ์ที่เป็นสาเหตุเพื่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เป็นผลเป็นไปตามที่ต้องการ

การบรรลุเป้าหมายทั้ง 4 เป้าหมาย นี้มีความสัมพันธ์ต่อกันโดยที่ถ้างานวิจัยนั้นได้ผลการวิจัยที่บรรลุเป้าหมายการควบคุมก็จะสามารถบรรลุเป้าหมายการทำนาย การอธิบายและการพรรณนาได้ เช่นเดียวกันถ้าบรรลุเป้าหมายการทำนายก็จะสามารถบรรลุเป้าหมาย การอธิบายและพรรณนาได้แต่ถ้าผลงานวิจัยนั้น ให้ความจริง ความรู้ แต่การพรรณนาหรือบอกเล่าปรากฏการณ์ก็ไม่สามารถที่จะอธิบายปรากฏการณ์ได้แต่การจะอธิบายได้นั้นก็ต้องอาศัยการพรรณนา ปรากฏการณ์นั้นๆ ซ้ำซ้ำมาก่อน เช่นเดียวกันกับการที่จะทำนายปรากฏการณ์ได้ ก็ต้องผ่านการอธิบายถึงเงื่อนไขปรากฏการณ์สาเหตุของปรากฏการณ์ที่เป็นผลเสีย ก่อนนั่นคือถ้าผลวิจัยบรรลุเป้าหมายขั้นสูงกว่าก็จะบรรลุเป้าหมายขั้นต่ำกว่าได้โดยปริยาย การบรรลุเป้าหมายต่ำกว่านี้ได้บรรลุเป้าหมายที่สูงกว่าแต่กระนั้นก็ดีเมื่อบรรลุเป้าหมายที่ต่ำกว่าก็จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายในขั้นที่สูงกว่ากล่าวคือเมื่อนักวิจัยศึกษาปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งซ้ำๆก็จะพรรณนาปรากฏการณ์นั้นเมื่อพรรณนาได้ก็จะเห็นกระสวน (pattern) ของปรากฏการณ์หลังจากนั้นก็อธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์สาเหตุและปรากฏการณ์ผลได้ เมื่ออธิบายได้ ครั้นเห็นปรากฏการณ์สาเหตุก็จะทำนายปรากฏการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นตามมา และเมื่อไม่ต้องการให้เกิดปรากฏการณ์ผลนักวิจัยก็จะทำการควบคุมมิให้มีปรากฏการณ์ที่เป็นสาเหตุ ลักษณะเช่นนี้ สามารถใช้ได้กับปรากฏการณ์ทางสังคมหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติแทบทั้งสิ้น แต่ก็ยกเว้นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่างที่แม้ว่านักวิจัยจะได้ผลวิจัยถึงขั้นพรรณนาอธิบายและทำนายแต่ก็สามารถจะควบคุมปรากฏการณ์นั้นได้เช่นปรากฏการณ์แผ่นดินไหวภูเขาไฟระเบิดสึนามิ เป็นต้น ปรากฏการณ์ ตามตัวอย่างนี้เรามีความรู้ที่จะพัฒนาอธิบายและ

ทำนายได้ว่ามีลักษณะการเกิดอย่างไรทำไมจึงเกิดและจะเกิดอีกเมื่อไร แต่เราก็ควบคุมมิให้เกิดแผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด และสึนามิถล่มได้แต่อย่างใด

ต่อคำถามที่ว่าผลการประเมินนำไปใช้เพื่อประโยชน์อันใดก็ตอบได้ว่าขึ้นอยู่กับสิ่งที่มุ่งประเด็นคืออะไร เช่นถ้าสิ่งที่มุ่งประเมินคือบุคคลหรือเป็นการประเมินบุคคล (Personal evaluation) ผลการประเมินก็มักนำไปใช้เพื่อ การจัดวาง (Placement) ให้เหมาะสมกับตำแหน่งและใช้เพื่อพัฒนาบุคคล แต่ถ้าสิ่งที่มุ่งประเมินคือหลักสูตร (Curriculum) โครงการ (Project) แผนงาน (Plan) ผลการประเมินก็จะนำมาใช้เพื่อตัดสินคุณค่าว่า หลักสูตร โครงการ แผนงานดังกล่าวนี้มีส่วนใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ต้องการจะให้มียู่ต่อไปหรือใช้สำหรับการตัดสินใจว่า จะยุติหรือระงับหลักสูตร โครงการ แผนงานนั้นๆ เพราะถ้าหากให้มียู่ต่อไปจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดีดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าผลการประเมินจะใช้เพื่อการตัดสินใจ ดีค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน การปรับปรุงพัฒนาหรือยุติล้มเลิกการดำเนินงาน ของสิ่งที่มุ่งประเมิน

คำถามที่ 6 การได้ข้อมูลในการวิจัยและประเมินผลได้มาอย่างไร

คำตอบ ข้อมูลสำหรับการวิจัยและประเมินผลนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ข้อมูลเชิงปริมาณก็คือข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปร (Variable) ปรากฏการณ์ (Phenomena) หรือประเด็น (Issue) ที่นักวิจัยและนักประเมินต้องการเก็บรวบรวม ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งดังกล่าวสามารถที่จะกำหนดค่า ให้เป็นตัวเลขหรือจำนวนที่มีความหมายได้ ในขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพนั้นก็คือข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้นเช่นกัน แต่มีสามารถกำหนดค่าให้เป็นตัวเลขหรือจำนวนแล้วมีความหมายทดแทนกันได้ ตัวอย่างของข้อมูลเชิงปริมาณได้แก่ ส่วนสูง น้ำหนัก รายได้ อุณหภูมิ ฯลฯ ในขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพ ก็ได้แก่ ความสวยงาม ความไพเราะ อารมณ์ ความรู้สึก ความซาบซึ้ง เหตุการณ์ กิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

การได้ข้อมูลเชิงปริมาณในงานวิจัยและประเมินผลนั้นมักได้มาโดยการใช้เครื่องมือ (Instrument) ที่ได้รับการสร้างหรือพัฒนาขึ้นอย่างมีคุณภาพที่ยอมรับได้ อาทิ มีความตรง (Validity) ความเที่ยง (Reliability) ไปเก็บรวบรวมมาจากแหล่งผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ เครื่องชั่งน้ำหนัก เครื่องวัดส่วนสูง แบบทดสอบ แบบสอบถามความคิดเห็น แต่สำหรับการได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ในงานวิจัยและประเมินผลนั้นนิยมใช้เทคนิควิธีการ (Techniques or methods) เพื่อไปเก็บรวบรวมจากแหล่งผู้ให้ข้อมูลโดยตรงด้วยตัวนักวิจัย (Researcher) หรือนักประเมิน (Evaluator) อาทิ การสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview)

คำถามที่ 7 ข้อมูลของการวิจัยและประเมินผลวิเคราะห์และนำเสนอผลวิเคราะห์อย่างไร

คำตอบ การวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยและประเมินผลมีความแตกต่างกันตามธรรมชาติหรือประเภทของข้อมูล กล่าวคือ ถ้าเป็นข้อมูลเชิงปริมาณก็จะใช้วิธีการสถิติ (Statistical method) ทำการวิเคราะห์ซึ่งวิธีการทางสถิติ ก็แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆคือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistic) และสถิติเชิงอ้างอิง (Inferential statistic) สถิติทั้ง 2 กลุ่มนี้ก็ยังมีเทคนิคย่อยๆอีกหลายตัวซึ่งสถิติ

และตัวก็มีเงื่อนไขข้อตกลงเบื้องต้น (Assumption) และจุดประสงค์ในการนำมาใช้แตกต่างกัน แต่ถ้าเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพก็ใช้วิธีการสรุปเรียบเรียงพรรณนา (Descriptive method) ซึ่งก็มีวิธีการแยกย่อยออกไปอีก อาทิวิธีการสรุปอุปนัย (Analytic induction) วิธีการเปรียบเทียบเหตุการณ์ (Constant comparative) และวิธีการวิเคราะห์ส่วนประกอบ (Component analysis) เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณหรือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ถ้าจะใช้วิธีการใดๆ จำเป็นต้องทราบวัตถุประสงค์ และเงื่อนไขข้อตกลงการใช้ให้ถ่องแท้จึงจะสามารถนำไปใช้ได้อย่างรัดกุมถูกต้อง

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณทั้งของงานวิจัยและงานประเมินผลนั้น นิยมนำเสนอเป็นค่าสถิติในลักษณะของตาราง แผนภูมิ และกราฟ แต่ถ้าเป็นการเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพก็นำเสนอในลักษณะเป็นความเรียงโดยอาจยกข้อความคำพูดและภาพประกอบมาสอดแทรกเป็นระยะ ในทำนองใช้ภาษาพรรณนาให้เกิดภาพในใจของผู้อ่านหรือผู้ใช้ผลการวิจัยและประเมินผล

คำถามสุดท้าย วิธีการวิจัยและรูปแบบประเมินผลที่ดีที่สุด คือ วิธีการใดหรือรูปแบบใด

คำตอบ ไม่สามารถบอกได้ว่า วิธีการวิจัยวิธีใดที่ดีที่สุดและรูปแบบการประเมินผลรูปแบบใดที่ดีที่สุด เพราะวิธีการวิจัยที่ดีที่สุดก็คือวิธีการวิจัยที่ตอบปัญหาหรือคำถามการวิจัยได้ตรงที่สุด นั่นคือวิธีการวิจัยที่ดีที่สุดขึ้นอยู่กับปัญหา คำถามการวิจัยจะเป็นตัวกำหนด เช่นเดียวกันกับรูปแบบการประเมินผลที่ดีที่สุดก็คือรูปแบบการประเมินผลที่จะทำให้ได้สารสนเทศหรือผลการประเมินที่สอดคล้องตอบสนองกับการใช้ประโยชน์ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในสิ่งที่มีประเมินนั้น

สรุป

คำถามและคำตอบของการวิจัยและประเมินผลที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นว่าล้วนมีความหมายเกี่ยวข้องกันนับตั้งแต่ความหมาย ลักษณะ เป้าหมายเทคนิควิธีการดำเนิน การใช้ผลและการนำเสนอผลซึ่งนักวิจัยและนักประเมินตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องในแวดวงการวิจัยและประเมินผลจำเป็นต้องมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงดังกล่าวเพื่อจะใช้เป็นกรอบความคิดในการดำเนินงานวิจัยและประเมินผลให้บรรลุตามคุณลักษณะของคำตอบที่ให้กับคำถามที่ผ่านมา

เอกสารอ้างอิง

รัตนะ บัวสนธ์. (2551). *ปรัชญาวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รัตนะ บัวสนธ์. (2555). *ทิศทางและอาณาบริเวณการประเมิน (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. นครสวรรค์: หจก.

ริมปีงการพิมพ์

รัตนะ บัวสนธ์. (2556). *วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 4 ฉบับปรับปรุง)*. นครสวรรค์: หจก.

ริมปีงการพิมพ์

รัตนะ บัวสนธ์. (2562). *วิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รัตนะ บัวสนธ์. (2556). *วิธีการเชิงผสมผสานสำหรับการวิจัยและประเมิน*. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย